

КРИТИКА ТА БІБЛЮГРАФІЯ

І. Б. Матяш

ВАГОМИЙ ВНЕСОК В ІСТОРІОГРАФІЮ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти / М.Дмитрієнко, В.Литвин, В.Томазов, Л.Яковлева, О.Ясь. Вступна стаття В.Смолія. Національна академія наук України, Інститут історії України, Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. - К.: Либідь, 2000. - 488 с., іл.

Етнонаціональні дослідження, значно активізовані зі здобуттям Україною незалежності, в якісно новій політичній ситуації мають належні умови для розвитку, а відтак - суттєві здобутки. Актуальність таких студій не потребує доказів, адже без правдивого висвітлення сторінок історії німецького, польського, кримськотатарського, єврейського, грецького чи інших народів, представники яких знайшли свою другу батьківщину на теренах України, не створити справді наукової, повної, об'єктивної історії нашої поліетнічної держави. При цьому чи не найбільшу частоту мають дослідження історії "синів Еллади", котрі мешкають на теренах України понад 2,5 тисячоліть. Лише впродовж двох останніх років побачили світ ґрунтовні праці Н. О. Терентьєвої, Л. Якубової, археографічно-текстологічне дослідження Є. Чернухіна, біографічний довідник В. В. Харабуги¹ та ін. Позитивний вплив на всебічне вивчення етнічної історії греків справило створення в системі Національної академії наук України спеціалізованого відділу для вивчення історії діяльності грецьких спільнот в Україні, аналізу розвитку українсько-грецьких відносин², проведення міжнародних наукових та науково-практичних конференцій у Донецьку (1991, 1992), Києві (1993, 1995), Маріуполі (1996, 1999), Одесі (1994, 2000), містах Криму (1991, 1996, 1997), Афінах (1995, 1999) та ін.

Важливою подією в сучасній історіографії етнонаціональних досліджень і справжнім дарунком шанувальникам грецької та української історії стала праця відомих істориків М. Дмитрієнко (керівник авторського колективу), В. Литвина, В. Томазова, Л. Яковлевої, О. Яся "Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти" (К., 2000). Наукове видання одразу привернуло увагу фахівців і широкого кола істориків ґрунтовністю й комплексністю.

Актуальність праці, її непересічну роль у зміцненні україно-грецьких зв'язків, політичну значимість засвідчують подані трьома мовами (українською, грецькою, англійською) звернення Президента України Леоніда Кучми та Президента Грецької Республіки Константіноса Стефанопулоса, адресовані всім, хто має причетність "до цієї великої, корисної та благородної роботи"³ (власне, і її читачам). У них ідеться про тяглість історичних взаємин обох народів, близькість релігії та культури, наявність перспектив всебічного співробітництва. Як своєрідний "посол дружби" сприймається в такому контексті репрезентована книга.

У передмові академіка В. А. Смолія "Національна ідентичність у добу глобалізму: історичні традиції та сучасні перспективи", що має самостійне наукове значення і водночас органічно пов'язана з основним текстом, відзначено, що видання є одним із перших кроків "на шляху до всеосяжної та фундаментальної реконструкції вітчизняної історії"⁴. В розвитку досліджень міжнаціональних взаємин, етнічної історії всіх

національностей, які живуть на території сучасної України, вчений вбачає основу "гармонізації міжнаціональних відносин на засадах вселюдського універсалізму"⁵.

Узагальнююча праця з етнічної історії греків структурно монтується з кількох блоків: історичного, генеалогічного, біографічного, джерельного, бібліографічного. Кожен із п'яти компонентів має окремий інтерес і вказує на перспективу подальших досліджень. Історичний блок репрезентований дослідженням "У плінні часу", складовими якого є вісім підрозділів: Спадок античності (VII ст. до н. е. - V ст. н. е.); Візантійський вплив у Криму та на давньоруських землях (VI-XII ст.); Таврійські християни-греки в етнополітичному коловороті кримської історії (XIII-XVII ст.); Греки та грецькі громади на українських землях (XVI - перша половина XVIII ст.); Під скіпетром Російської імперії (XVIII - початок XX ст.); Греки в добу революційних та національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.); Українські греки в добу тоталітаризму (1921-1991 рр.); Національне відродження греків у незалежній Україні (1991-2000 рр.). Обрана авторами лінійна схема викладу в даному випадку цілком виправдана, оскільки хронологічний підхід уможливує висвітлення історії грецького етносу на теренах України від часу його появи до сьогодення, аналіз проблем грецької еміграції за різних історичних періодів, відтворення ролі античної спадщини та візантійського впливу на український історичний процес. Значно доповнюють виклад ретельно дібрані ілюстрації, переважно вперше запроваджені до наукового обігу: репродукції картин і гравюр, карти, схеми, графічні відтворення гербів, фотодокументи.

Розділи "Родовід: грецькі аристократичні роди в Україні" та "Особистості: видатні українські греки: біографічні довідки" персоніфікують історію грецького народу в Україні, відтворюють особистий внесок окремих видатних постатей (М. П. Драгоманова, М. М. Маврокордато, М. Я. Марковича, М. М. Аркаса та ін.) у розвиток української культури і роль відомих грецьких родів (Константиновичів, Монотісів, Драгоманових, Курісів, Мазаракі, Іпсіланті та ін.) у історії України. Розділ "Особистості..." репрезентує 39 різних за інформативністю біографічних довідок, котрі на тлі ґрунтовних історичного та генеалогічного блоків видаються дещо схематичними, за винятком довідки про І. І. Фундуклея. Діяльність представлених у ньому особистостей (професор Д. В. Айналов, живописці К. К. Костанді, А. І. Куїнджі, етнограф Ф. А. Хартахай та ін.) заслуговує на ширше висвітлення поза межами дат народження і смерті, вручення нагород чи присвоєння звань. Можливо, ширші відомості знайдуть відображення у фундаментальній "Енциклопедії греків України", котра, як зазначають упорядники розділу С. Мазараті, В. Томазов та Н. Томазова, готується до друку.

Значну частину книги (с. 166-366) складає публікація документів переважно із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, пов'язаних з історією греків в Україні та українсько-грецьких відносин. Це джерела до вивчення історії українських греків за доби визвольних змагань 1917-1920 років, періоду коренізації та існування національних районів - 1920-1930-х років, періоду репресій та депортації грецького населення кінця 1930-х - 1940-х років. 42 документи зі 138 відтворюють сучасні проблеми греків на теренах України та розвиток українсько-грецького співробітництва за доби незалежності. Отже, загалом цей блок не є ілюстрацією до історичного, а зберігає самостійне значення. Обмеження хронологічним періодом 1917-1998 рр. пояснюється упорядником неодноразовою публікацією документів з історії грецьких громад кінця XVII-XIX ст. Упорядкована досвідченим археографом і науковцем Л. В. Яковлевою добірка документів вирізняється грамотним археографічним опрацюванням. Не зовсім доречним видається хіба що застосування в археографічній передмові застосування терміна "документальні матеріали", витісненого в сучасній архівній термінології лаконічним - "документи".

Цінну наукову інформацію містить розділ "Бібліографія". Тут представлено понад 3 тис. бібліографічних записів, виявлених упорядниками (М. Дмитрієнко, Я. Іщенко, Л. Маркітан, О. Ясь) шляхом цілеспрямованого бібліографічного пошуку з використанням прикнижних та пристатейних списків літератури, бібліографічних довідників, інформаційно-довідкових видань, матеріалів конференцій. Показчик відтворює загальний рівень вивчення історії грецького етносу в Україні, показує ступінь розроблення окремих її проблем, дає підстави для встановлення продуктивності авторів та ін. З огляду на розмаїття тематики таких досліджень і встановлення упорядниками 20 розділів зі 140 тематичними рубриками, з метою досягнення зручності користування показником доцільніше було б викласти записи за цією схемою. Не зовсім доцільними видаються також два списки скорочень ("скорочень і аббревіатур"⁶ та "основних функціональних скорочень"), що супроводжують бібліографію, при наявності відомого ДСТУ 3582-97 "Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі: Загальні вимоги та правила". Відсилання до стандарту дозволило б дещо скоротити обсяг розділу без шкоди для повноти бібліографічної інформації. Однак самі упорядники розглядають показчик як робочий матеріал для фундаментальних бібліографічних довідників, а тому слід наголосити, що вони своєю працею вказали не лише на ближчу й дальшу перспективу бібліографічних досліджень у галузі етнічної історії.

Іменний та географічний показники, перелік документів, карт та ілюстрацій об'єднано в рубрику "Науково-довідковий апарат".

Неможливо оминати увагою й високої поліграфічної культури видання. Вдале поєднання форми й змісту, переконані, забезпечать книзі, що стала вагомим внеском в історіографію етніонаціональних досліджень, інтерес не лише науковців, а й широкого загалу. Вітаючи авторський колектив із безперечним успіхом, бажаємо його членам наснаги і нових творчих звершень.

¹Терентьева Нат. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII-XX вв.). - К.: Аквилон-Пресс, 1999. - 352 с. ; Якубова Л. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. - початок 30-х років XX ст. / Інститут історії України НАН України. - К., 1999. - 331 с.; Грецькі рукописи у зібраннях Києва: Каталог / Упор. Євген Чернухін. - К- Вашингтон, 2000. - 383 с.; Греки в истории Крыма: Краткий биографический справочник / Научн. ред.-сост. В. В. Харабуга. - Симферополь: Таврия Плюс, 1998. - 320 с.

²Терентьева Нат. Греки в Украине... - С. 7.

³Кучма Леонід. Історичний досвід співпраці // Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти / М. Дмитрієнко, В. Литвин, В. Томазов, Л. Яковлева, О. Ясь. - К.: Либідь, 2000. - С. 7.

⁴Смолій В. А. Національна ідентичність у добу глобалізму: історичні традиції та сучасні перспективи // Греки на українських теренах... - С. 21.

⁵Там само. - С. 19.

⁶Зауважимо, що "аббревіатура" - скорочення.